

HOẠT ĐỘNG CỦA HỒ CHÍ MINH Ở TRUNG QUỐC TRONG NHỮNG NĂM 1942-1944

VŨ HÀ*

Sau khi về nước (28-1-1941), triệu tập và chủ trì Hội nghị Trung ương lần thứ 8, thành lập Mặt trận Việt Minh, chuẩn bị mọi mặt tiến tới khởi nghĩa giành chính quyền, tháng 8-1942 Hồ Chí Minh trở lại Trung Quốc với mục đích "... *Vâng lệnh Đoàn thể đi cầu ngoại viện*" (1).

Bài viết này cung cấp thêm một số tư liệu lịch sử nhằm làm rõ hơn những hoạt động của Hồ Chí Minh trong chuyến đi Trung Quốc lần thứ nhất tháng 8-1942 đến tháng 9-1944.

*

Để chuẩn bị đi Trung Quốc, Nguyễn Ái Quốc đề nghị Vũ Anh lấy đá mềm khắc hai con dấu: một con dấu của *Việt Nam Độc lập Đồng minh Hội*, và một con dấu của *Quốc tế phản xâm lược phân hội*. Nguyễn Ái Quốc tự tay viết hai giấy giới thiệu của hai đoàn thể trên, cử "*Cụ Hồ Chí Minh đi gặp Chính phủ Trung Quốc*".

Từ giấy giới thiệu này đã có những ý kiến khác nhau trong giới nghiên cứu về mục đích thực sự của Hồ Chí Minh khi sang Trung Quốc. Có người cho rằng, mục đích chính của Người là tìm cách liên lạc với Đảng Cộng sản Trung

Quốc, hình thành mối quan hệ chặt chẽ với cách mạng Trung Quốc nhằm tạo những điều kiện quốc tế thuận lợi cho cách mạng Việt Nam, điều mà cách đó mấy năm, trước khi về nước, Người chưa làm được. Nhưng cũng có ý kiến cho rằng, mục đích của chuyến đi này của Hồ Chí Minh là đến Trùng Khánh, tìm gặp Tưởng Giới Thạch và đặc biệt là những nhân vật quan trọng trong Chính phủ Quốc dân Đảng ít nhiều có cảm tình với phong trào kháng chiến chống Nhật của nhân dân Việt Nam.

Theo chúng tôi, cả hai mục đích nói trên đều được Hồ Chí Minh tính đến và cân nhắc kỹ lưỡng. Những hoạt động về sau của Người thể hiện rõ điều đó.

Nhưng điều không may là, ngày 29-8-1942, lúc vừa đến Túc Vinh, một thị trấn thuộc huyện Tĩnh Tây (Quảng Tây, Trung Quốc), Hồ Chí Minh bị chính quyền địa phương của Quốc dân Đảng bắt giữ với lý do là giấy tờ mang theo không hợp lệ.

Sau khi bị bắt, Người tìm cách bí mật viết thư về nước và dặn dò cách vận động buộc chính quyền Tưởng phải trả tự do cho Người.

* Th.S. Bảo tàng Cách mạng Việt Nam.

Một phong trào rộng lớn đòi trả tự do cho Hồ Chí Minh được Đảng Cộng sản Đông Dương phát động. Trong vòng vài tuần lễ, hàng trăm bức thư của các Hội cứu quốc khắp Chiến khu Cao-Bắc-Lạng và Việt kiều ở Hoa Nam (Trung Quốc) gửi đến nhà chức trách Trung Quốc đòi trả tự do cho nhà Cách mạng lão thành Hồ Chí Minh. Đồng thời, những bức thư vận động kèm theo cuốn *Độc lập đặc san* cũng được gửi đến Trùng Khánh cho các sứ quán, nhiều tờ báo Trung Quốc, các hãng thông tấn TASS (Liên Xô), UPI (Mỹ), Reuter (Anh), các tổ chức và các nhà hoạt động chính trị Trung Quốc... yêu cầu họ ủng hộ việc đòi trả tự do cho Hồ Chí Minh.

Đại diện của Đảng Cộng sản Trung Quốc tại Trùng Khánh, do sự chỉ đạo của Chu Ân Lai, cũng đến gặp các sĩ quan Mỹ trong hai tổ chức tình báo OSS (Office of Strategic Services) và SACO (Sino - American Cooperative Organization) và nêu lên rằng vị lãnh đạo Việt Nam này có thể đưa đến những sự dàn xếp phù hợp để tham gia vào sự nghiệp của Đông minh.

Ngày 21-2-1943, Đại sứ Mỹ ở Trung Quốc Gauss gửi điện về Bộ Ngoại giao Mỹ đề cập việc người Trung Quốc bắt một lãnh tụ người An Nam ở Quảng Tây hồi tháng 9-1942. Đây là lần đầu tiên, một quan chức Mỹ hỏi tới Hồ Chí Minh với tư cách là lãnh tụ cách mạng Việt Nam. Tiếc rằng, bức điện đã bị quên lãng trong đống hồ sơ của Bộ Ngoại giao Mỹ.

Trong thời gian bị bắt và bị giam giữ trong gần 30 nhà tù ở Trung Quốc, Hồ Chí Minh đã viết tập thơ *Nhật ký trong tù* nổi tiếng (2).

Nhật ký trong tù là tập thơ của một chiến sĩ cộng sản vĩ đại, thể hiện tinh thần bất khuất, kiên cường, lạc quan, yêu đời, luôn luôn tin tưởng vào tiền đồ tươi sáng của cách mạng.

Từ những bài thơ rất hiện thực về đời sống trong lao tù dưới chế độ Tưởng Giới Thạch tàn bạo và mục nát, toát ra một phong thái ung

dung, một khí phách hào hùng, một ý chí sắt đá, một tinh thần lạc quan cách mạng không gì lay chuyển nổi.

Như chúng ta đều biết, trong lúc Hồ Chí Minh bị giam ở Liễu Châu, thường vụ Trung ương đảng ta, đoàn đại biểu Đảng Cộng sản Trung Quốc... đã tích cực tiến hành các hoạt động ủng cứu, yêu cầu chính quyền Tưởng trả tự do cho Hồ Chí Minh. Trước sức ép của các giới Việt Kiều ở Quảng Tây, các tổ chức cứu quốc Việt Nam và sự tác động của Đảng Cộng sản Trung Quốc (lúc này Quốc dân Đảng và Đảng Cộng sản Trung Quốc đang hợp tác để đoàn kết toàn dân kháng Nhật), ngày 13-9-1943, đương cục Quốc dân Đảng đã phóng thích Hồ Chí Minh. Có một chi tiết đáng lưu ý, trong những ngày Hồ Chí Minh bị giam ở Liễu Châu, người đã gặp Cục trưởng Cục Chính trị đệ tứ chiến khu Quốc dân Đảng Hầu Chí Minh, ông Hầu tỏ ra tôn trọng và tạo điều kiện giúp đỡ Người trong những ngày giam lỏng ở Liễu Châu. Có lẽ vì vậy mà trong trang kết của cuốn *Nhật ký trong tù* có đoạn viết: May mắn gặp chủ nhiệm Hầu, mà nay được trở thành người tự do. Ngục trung nhật ký đến đây kết thúc, cảm ơn công lao Hầu Chí Minh (3).

Sau khi ra khỏi nhà tù của Tưởng Giới Thạch, Hồ Chí Minh đã đến ở tại khách sạn Nam Dương số 1, 2, 3 đường Liễu Thạch 2 khu Ngự Phong thành phố Liễu Châu, với diện tích ở là 182m² đối diện công viên Ngự Phong Sơn (địa điểm này nay trở thành di tích nơi ở cũ của Hồ Chí Minh ở Liễu Châu do Cục Văn vật quốc gia Trung Quốc quản lý).

Tại đây người đã triển khai nhiều hoạt động: “viết báo cáo của phân hội Việt Nam trong Đại hội quốc tế chống xâm lược”, gặp gỡ các nhân vật đại diện các tổ chức của Việt Nam ở Trung Quốc, vạch ra nhiều hoạt động quan trọng khác. Hồ Chí Minh là một nhân vật nổi tiếng có uy tín lớn đối với nhân dân Việt Nam, chính vì vậy mà sau khi phóng thích Hồ Chí Minh, tư lệnh quân

khu 4 của Tưởng Giới Thạch là Trương Phát Khuê đã muốn lợi dụng sự kiện này tranh thủ Hồ Chí Minh hồng âm mưu thực hiện kế hoạch Hoa quân nhập Việt của Tưởng. Trương đã đến gặp và đề nghị Hồ Chí Minh tham gia ban trụ bị Hội nghị thành lập các tổ chức yêu nước Việt Nam - với tư cách Việt Minh ở Liễu Châu. Lúc đầu Hồ Chí Minh từ chối đề nghị của Trương, nhưng sau thời gian suy nghĩ và cân nhắc, người đã đồng ý tham dự Hội nghị, vì Người hiểu rằng "Không nên có ảo tưởng với Tưởng Giới Thạch, nhưng phải lấy lòng Trung Quốc làm cái cầu nối để tranh thủ các nước Đồng minh (4). Và đây chính là một trong những mục tiêu chủ yếu của Người trong chuyến đi Trung Quốc lần thứ nhất. Gần nửa năm chuẩn bị đến tháng 3 năm 1944 Hội nghị được triệu tập với sự có mặt của 12 đại biểu trong đó phía ta có Hồ Chí Minh, Lê Tùng Sơn, Hồ Đức Thành, Nguyễn Thanh Đồng. Về phía Trung Quốc có Trương Phát Khuê, Thái Đình Khải, Tiêu Văn, Hầu Chí Minh. Hội nghị được tiến hành trọng thể tại Ban tham mưu quân khu dưới sự chủ trì của Trương Phát Khuê.

Qua Hội nghị, cả 2 bên đều đạt được mục đích của mình. Về phía Tưởng Giới Thạch thông qua Hội nghị đã tập hợp các đảng phái Việt Nam ở Trung Quốc. Việc mời được Hồ Chí Minh tham gia Ban Chấp hành trung ương Việt Nam Cách mạng đồng minh Hội với tư cách là Phó Chủ tịch (Nguyễn Hải Thần làm Chủ tịch), Tưởng đã giải quyết được những xung đột, bất hoà giữa các tổ chức Việt Nam mà trước đây không giải quyết nổi, hy vọng góp phần thuận lợi thực hiện mưu đồ của họ. Về phía ta, thông qua hội nghị cũng thu được những kết quả nhất định. Mặc dù chúng ta không ảo tưởng đối với Tưởng Giới Thạch nhưng cũng cần thông qua Tưởng để tìm đến các nước đồng minh để tranh thủ sự ủng hộ của họ đối với sự nghiệp giải phóng dân tộc của chúng ta. Mặt khác đánh thức được các đảng phái, tổ chức Việt Nam ở Trung Quốc hiểu thêm về cách mạng, con đường giải phóng dân tộc do Đảng lãnh đạo,

góp phần lôi kéo các tổ chức tham gia mật trận Việt minh. Thông qua việc tham gia Việt Nam Cách mạng đồng minh Hội, Hồ Chí Minh tích cực bồi dưỡng lớp thanh niên cách mạng đang học tập ở Liễu Châu, Người còn luôn biết lợi dụng mọi cơ hội để tuyên truyền cho cách mạng Việt Nam. Nhớ lại một ngày xuân của năm 1944, tại ngoại ô Tp. Liễu Châu lớp bồi dưỡng cán bộ cách mạng Việt Nam tiến hành tổng kết khoá học, Chủ tịch Hội Việt Nam Cách mạng đồng minh Nguyễn Hải Thần, Phó chủ tịch Hội Hồ Chí Minh đã được mời tới tham dự. Trưa hôm đó, Nguyễn Hải Thần, Hồ Chí Minh ngồi ở tô từ trong thành phố đến với lớp bồi dưỡng. Trong lễ bế giảng, sau khi Nguyễn Hải Thần phát biểu xong, Hồ Chí Minh phát biểu và nói chuyện, Người dùng tiếng Việt để nói, Nguyễn Hải Thần và Lý Duy Thịnh dịch sang tiếng Trung Quốc, tham mưu hiệu trưởng Diệp Thụy Đình của Quốc dân Đảng làm thư ký, toàn văn bài nói chuyện như sau:

Kính thưa trường quan, giáo quan và các học sinh (5)!

Trước tiên tôi xin cảm ơn chính phủ và nhân dân Trung Quốc đã tạo mọi điều kiện, kiên trì giúp đỡ sự nghiệp cách mạng Việt Nam. Trung Quốc cần phải đánh bại kẻ thù xâm lược hung ác nhất phương Đông - chủ nghĩa đế quốc Nhật, đồng thời phải xây dựng lại tổ quốc, phải kiên trì kháng chiến, trách nhiệm thật nặng nề, đó là những khó khăn rất lớn, vậy mà người Trung Quốc còn tiết kiệm lương thực để giúp đỡ cách mạng Việt Nam, điều này đã chứng minh nhân dân hai nước Việt - Trung như răng với môi, cùng chung vận mệnh. Ngài Tôn Trung Sơn vĩ đại có câu nói nổi tiếng "lúc gặp nạn phải dựa vào nhau, lúc ngọt bùi cùng chung nhau hưởng", câu nói này đối với cách mạng của nhân dân hai nước mà nói nó có ý nghĩa lịch sử sâu sắc, là lời hiệu triệu vĩ đại để nhân dân hai nước bên nhau bền gan vững trí mà thực hiện nó. Các bạn học viên thân mến, các bạn đều là những chiến sĩ cách mạng của Việt Nam chúng ta, chúng ta cần phải xây dựng một nước Việt

Nam hoà bình, thống nhất, độc lập, dân chủ và giàu mạnh, sự thành công sẽ là chắc chắn, vì đây là sức mạnh của nhân dân, là yêu cầu của thời đại, cho nên bất cứ sự cản trở nào cũng đều bị thất bại, tất cả các bạn học viên chúng ta hãy cùng quyết tâm phấn đấu!

Quân Đức ở Liên Xô đã bị nhân dân và Hồng quân Liên Xô vĩ đại dưới sự chỉ huy của Stalin đánh bật ra khỏi các thành phố của họ. Màn trình diễn lò thép chảy của Hitle đã đến hồi kết thúc. Các bạn học viên, thần thắng lợi đã hướng cánh tay về phía các bạn chúng ta cần phải tiếp tục cố gắng để thắng lợi thêm một bước đến gần với chúng ta.

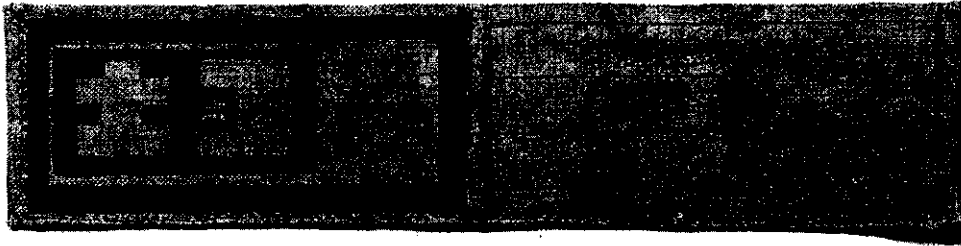
Chủ trương Nam tiến của Nhật Bản đã thất bại, cuộc kháng chiến của nhân dân Trung Quốc đã sắp thắng lợi. Đại chiến thế giới sắp kết thúc. Bất kể thực dân Pháp tàn ác hung dữ thế nào đều không thể ngăn cản được chúng ta tiến về phía trước. Chúng ta muốn chiến thắng, Việt Nam cần độc lập, đây là sự thật của dòng thác lịch sử không thể thay đổi. Ngày mà bạn

thực dân cúi khỏi Việt Nam không còn xa nữa, các bạn học viên xin các bạn hãy chiến đấu cho thắng lợi đó đi.

Việt Trung hữu nghị muôn năm! Việt Nam độc lập muôn năm! (tiếng vỗ tay kéo dài không ngớt).

Các hoạt động và những bài giảng của Hồ Chí Minh ở Liễu Châu góp phần giúp lớp thanh niên Việt Nam hiểu thêm về cách mạng trong nước, cổ vũ họ tham gia phong trào giải phóng dân tộc do Đảng, Mặt trận Việt Minh lãnh đạo.

Hoạt động của Hồ Chí Minh những ngày ở Liễu Châu là chuỗi thời gian khá dài luôn phải đối mặt với khó khăn, nguy hiểm, nhưng với kinh nghiệm hoạt động cách mạng và khả năng ứng phó tài tình của mình Người đã vượt qua thử thách, lợi dụng mọi cơ hội để tuyên truyền cách mạng và cuối cùng Người đã an toàn trở về nước tiếp tục lãnh đạo, đưa cách mạng Việt Nam đi đến bến bờ chiến thắng, đem lại độc lập tự do, hạnh phúc cho nhân dân.

Phù hiệu Đại Chính (Hồ Chí Minh dùng tại Hội nghị Liễu Châu - Trung Quốc năm 1944).

CHÚ THÍCH

(1). Hồ Chí Minh. *Toàn tập*. Tập III. Nxb. Chính trị Quốc gia. Hà Nội, 1995, tr. 375.

(2). Bảo tàng Cách mạng Việt Nam vinh dự được lưu giữ tập thơ *Nhật ký trong tù* do chính Bác Hồ trao tặng Triển lãm kỷ niệm lần thứ 10 ngày thành lập nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà (tổ chức tại phố Bích Câu, Hà Nội ngày 3-9-1955). Sau khi triển lãm kết thúc, tài liệu này được chuyển sang Lưu trữ Trung ương.

Khi Bảo tàng Cách mạng thành lập đã có vinh dự được đón nhận và sở hữu tài liệu nói trên và tấm phù hiệu *Đại chính* do Hồ Chí Minh sử dụng khi tham gia Đại hội chống xâm lược Liễu Châu tháng 3-1944.

(3). *Đại cương lịch sử Việt Nam*. Tập II. Nxb. Giáo dục, Hà Nội, 1998, tr. 358.

(4). Theo Lê Tùng Sơn. *Nhật ký một chặng đường*. Nxb. Văn học. Hà Nội, 1978, tr. 126.

(5). Tài liệu Bảo tàng Liễu Châu (Trung Quốc).